

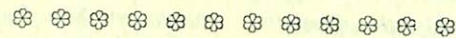
Բարաբբա դողողուն ձեռքերը ճակտին վրայ տարաւ, տարօրինակօրէն անզգայացած էր. այդ սենեկէն մեկնելէն ի վեր շատ մը տառապանքներու և պատիժներու ենթարկուած էր, հոգեկան և ֆիզիքական անհասանելի ցաւեր... այդ տառապանքին վերջիչումը կը դժուարացնէր ուրախ լուրերու հանդէպ իր հաւատքը...:

— Երա՞յ է որ կը վազես դէպ' ինձ, հարցուց — մինչ իր գորաւոր ձեռքերը մօրը նիհար մարմինը կը սեղմէին — բայց ո՛չ, երա՞յ է, այլ իրականութիւն է:

Պառաւ իր արցունքներուն մէջէն կը ժպտէր: — Այո՞, իրականութիւն է, զաւակս, ինչպէս կը տեսնես դիւրութեամբ կը քալեմ...: Յանկարծ պառաւ ծունկի եկաւ և աղերսեց որդւոյն. — Ո՛հ, Բարաբբաս, ծնրադրէ ինձի հետ, փառք տանք և շնորհակալ ըլլանք իմ վերագտած առողջութեանս և քու վերադարձիդ համար: Երկուքն ալ պարզեւնէրն են Բժշկողին որ լսեց իմ աղերսս, ծնրադրէ, Բարաբբաս:

Փայլակի երկրորդ լոյս մը ողողեց վերնաշարիկի հանդարտ սենեակը, Բարաբբայի դէմքը լուսաւորեց մանկական անմեղութեամբ և գերբնական ոյժի մը ազդեցութեան տակ Բարաբբա ծունկի եկաւ մօրը քով: Երբ ծնրադրեց՝ անցեալի իր ազեղ կեանքէն գրուազներ պարզուեցան իր աչքին... յաջորդաբար երեւցող այս տեսիլներէն կարծես պիտի խզուէր... Մահամէրձ վաճառականի մը պաղատագին դէմքը... և ուրիշ պաղատագին դէմքեր... զինքը ձերբակալող զինուորներուն արհամարհական դէմքեր:

Հայացուց ԱՐԱՔՍ ԷՍՄԷՐԵԱՆ

ԳՐԱԿԱՆ ՓՇՐԱՆՔՆԵՐ

ԴԱՆԻԷԼ ՎԱՐՈՒԺԱՆԷՆ

Այս անգամ վարուժանէն է որ հետեւողութեան նմոյշ մը կը ներկայացնենք: Առանց ուրանալու մեր ողբացեալ բանաստեղծին արուեստագէտ տաղանդը, որուն լաւագոյն և կատարեալ հմայքը «Հացին երգ»ին մէջ տուաւ, առանց մերժելու բարձր աթոռը որ իրեն կը վիճակի արդի քնարերգակ քերթութեան մէջ, կը համարենք որ խճրճանք չի նկատուիր այս բանի որ անծանօթ բան մը չէ թէ վարուժան խոր ներշնչումներ ունեցած է ոչ միայն Ալիշանէն, այլ նաեւ Լէօբարտիէն, Աղանուրէն, և մանաւանդ Ատա Նեկրիէն, չըսելու համար դեռ Վ. Հիւկոյէն, Փլաման

քերթողներէն եւն. : Եւ ինչ զարմանք. վիրգիլիոս ալ իր ներշնչողներն է ունեցած, թողունք նիւթի և գաղափարի հետեւողութիւնները: Նոյն ոճով է վարուժանի ալ հետեւողութիւնը. օր. իր երեք քերթուածները՝ «Լուացարարուհին», «Բանուորուհին» և «Մեռնող բանուորը» — երեքն ալ նոյն գաղափարներու ծրար — ամբողջապէս թոյրն ու բոյրն ունին Ատա Նեկրիի «Գործաւոր մայր»ին:

Բայց առ այժմ «Դիակի սայլ»ին մերձաւոր աղբիւրը կը նշանակենք, ինչպէս և «Աստուծոյ լաց»ին՝ Չօպանեանի «Զին» և «Աստուծոյ արցունքները»:

ՉԻՆ

(20 ՊԱՆԵԱՆ)

«Արշալոյսի ձայներ», Բ մաս, արձակ. էջ 125-7.

Միջօրէի արեւին տակ սայլ մը կ'երթայ յամրաքայլ, Բերայի մեծ փողոցէն՝ որ այդ տաքուն ամայացած է:

Քիւրտ մը կը քալէ սայլին առջեւէն, հեւալով, ամէն մէկ քայլին զլուխը վար ծռելով.

Ու սայլը կը կրէ ո՛չ փայտ, ո՛չ մարդ, ոչ բանջարեղէն, այլ...

Փորը ներս քաշուած, կողերը՝ զիրենք ծածկող մագթափ ու չոր մաշկին տակէն դուրս ցցուած, փայտացած սրունքներն օդին մէջ դէպ ի վեր տնկուած, կոնակի վրայ պառկած կենդանին, զլուխը սայլին քովընտի տախտակներէն մէկուն կրթնած

Օհ այդ զլուխն, ամբողջ քերթուած մը արհաւիրաց ու խորհուրդի...

Յանցառ բաշի մը մէկ քանի աղտոտ թերերը վրդին ու ճակտին վրայ կը կախուին.

Աչքերը կիսաբաց են, անշարժ, անակնարկ, խոշոր բացած.

Եւ այն որ սայլը կը քաշէ, միւս ձին, ողջը, կը քալէ ու կը քալէ, . . . ինքն ալ խոնջ, հեւ ի հեւ, սրունքները դանդաղօտ, մաքէն թերեւս երանի տալով իր ընկերոջ (մեռած ձիուն) որ ընդմիշտ կ'ազատի այս աշխարհէն...

Ու սայլը կ'երթայ միշտ յամրաքայլ, միջօրէի արեւին տակ, Բերայի մեծ փողոցէն, որ ամայացած է այդ տաքուն:

Հոս, Ատա Նեկրիի «Դազադին համար»ն ու «Դազադներու անցքը» շատ հեռաւոր են՝ ուղեւոր համար հասարակաց աղբիւր նշանակել զանոնք:

Կը մնայ վարուժանի կախումը Չօպանեանէն: Եւ վարուժան անկէ մատ մը չի շեղիր ընդհանուր գծերուն մէջ, ինչպէս կը տեսնուի: Եւ ստուգիւ երկուքին մէջ ալ նոյն է կոմիքը նիւթին:

ԴԻԱԿԻՆ ՍԱՅԼԸ

(ՎԱՐՈՒԺԱՆ)

«Յեղին Երեւոյ», էջ 111-113.

Իրիկուան դէմ փողոցներէն ամայի Սայլ մը կ'անցնի ճղնչելով:

. . . Ետեւէն

Կ'երթայ զինուոր մը զինով:

Սայլն իբրեւ վարդ կրէր. . .

Հոն են դիւրն իրարու վրայ...

Մին խըրած է իր ամբողջ բոռնցքը միւսին Տաք վէրքին մէջ շայնաբաց:

Սայլին ճեղքէն կ'առկախի...

(Կ'յառէ աչքերն երկընթին)

Որոնց մէջ սեւ անէծք մ'աղօթք մ'իրարու Նոյն վըրէժով կը խառնուին:

. . . Որդին մօր

Գանգուրներով պատանքուած:

Դեռ ծերունի մը ծընօտով շարդուփշուր Կ'յառէ աչքերն երկընթին:

Զի մը աշխատ գայն կը քաշէ...

Զին նիհար է. հունձն այդ իր ժանտ տէրերուն Ան հազիւ հազ կը տանի:

Ականջներն իր կախած, կարծես խորասոյգ կը մըտմըտայ թէ քանի

Դարեր պէտք են ժամանելու համար հուսկ Մարագն հընձուած սուրբերուն:

Սայլին վրայ՝ որ կ'անցնի:

Ամայի փողոցէն կ'անցնի դիակի սայլը. գայն կը քաշէ ձի մը, խոնջ ու տկար, որուն զլխիկոր դիրքը իր տառապանքին հետ պատրանքը կու տայ որպէս թէ ան խորհի թէ երբ պիտի հասնի ծայրն իր ճամբուն՝ թեթեւալու արիւնոտ բեռէն:

Սայլին քովէն զինուոր մը կ'երթայ: Իբրեւ միջին մարմին՝ նկարագիրը կայ դիակներուն որ ցաւ ու սարսուռ կ'ազ-

դեն: Ու սայլը տխրութեան և մահու բու-
րում մը թողած՝ կ'անցնի ամայի փո-
ղոցէն: —

Չանազանութիւնը պարզապէս մէկ եր-
կու պարագաներու մէջ է, որոնք վարու-
թանի քով կը տեսնուին՝ կամ իբրեւ իր
կողմէն աւելցուցած՝ ինչպէս զինուորին
գինովութիւնը են. և կամ իրին բնութեան
հարկէն. ինչպէս ազօթքն ու ատելութիւ-
նը նահատակներու երեսին, կամ մոմերն
ու մամերուն ազօթքը անոնց համար, և
արտասուածոր բուռ մը վարդը՝ գեղանի
կոյսէն նուէր. պարագաներ որոնք գոյու-
թեան իրաւունք չէին կրնար ունենալ Չո-
պանեանի քով:

Հետաքրքրականը հեղինակներու հոգե-
բանութիւնն ու նկարագիրն է որ հոն կը
շօշափուի կարծես:

Չօպանեանը՝ վերլուծող և իրապաշտ,
որ վիպագրի շունչը կը զգացնէ, ֆրան-
սական դպրոցի տպաւորութեամբ: Իր քով՝
միջօրէի տաքը, փողոցի ամայութիւնը՝
կրկնապէս կ'աւելցնէ ձիուն խոնջէնքը.
ու փողոցը՝ զոր ինք զրած է հոն, իրա-

ԱՍՏՈՒԹՈՅ ԱՐՅՈՒՆՔՆԵՐԸ (ՉՕՊԱՆԵԱՆ)

«Արշալոյսի ձայներ», էջ 10-12.

Ոչնչութեան ծոցէն դեռ այգն առաջին
Չէր նըշուած. քառսին մէջ անսահման...
Եւ ահա տեսնէ ըստեղծելու արթնցաւ
Ամենակալ Տիրոջ գոգին մէջ անբաւ...

Տրամեցաւ Տէր, մըթագնեցան իր աչքեր.
Եւ այն անհուն հեշտութիւնն որ կ'ուռեցնէր
իր արարչի լանջն՝ հեռացաւ, նուաղեցաւ.
Եւ մեծ յուզմամբ մը լեցուած, Տէրը լացաւ,
Եւ արտասուաց այն կայլակներն հրեղէն
Չորըս քաշեց վիշտն իր աչաց հնոցներէն,
Խաւարին ծոցն հոսեցան և կազմեցին
Աստղերն աղու, աստղերը զանձ քերթողին:

Նիւթին իսկութիւնն ու հմայքը հոս ալ
նոյնն է երկուքին մէջ: — Աստուած որ
միայնութենէն (ըստ Չօպանեանի՝ մեղքէն)
խոռոված՝ կը յուզուի ու կ'արտասուէ, և
այդ աստուածային արցունքներէն կը ձե-
ւանան երկնքի աստղերը:

Ընթերցողն իսկոյն պիտի անդրադառնայ
որ Չօպանեանի քերթուածը ծանր է ու

կան փողոցն է, Բերայի մեծ փողոցը, ուր
կը մտնէ ընթերցողն ալ տեսարանին ի-
րականութիւնն ապրելու՝ ամբողջ սեռու-
թեան և սարսուռին մէջ:

Մինչ վարութեան կը թռչի երեւակա-
յութեան թեւերուն վրայ: Այսպէս, հա-
կառակ որ երեկոյեան ժամուն, մայրա-
մուտին, կեանքը աշխատանոցէն դուրս,
փողոց կը զեղու եւ անկէ տուն, վարու-
թան կ'երեւակայէ ամայութիւն. անշուշտ
երեւակայական է նաեւ փողոցը՝ քանի որ
անուն չի տար: Բայց վարութեան արուես-
տագէտ մըն է, ոսկէզօծ գծերով կը շըր-
ջանակէ պատկերները. և ահա անոնց
հմայքը կ'աւելնայ: Վարութեանի մեծ ձիւրքն
է այդ, թէեւ իմաստասէրն ու քննադատը
միշտ նիւթին արժէքն է որ պիտի պնդեն
իբրեւ իրականութիւն հանդէպ ձեւին որ
երեւակայական պիտի մնայ միշտ:

*
* *

Նմոյշ մ'ալ երկրորդէն, ուր թէպէտ
համեմատաբար նուազ է հետեւողութեան
աստիճանը, բայց միշտ կայ:

ԱՍՏՈՒԹՈՅ ԼԱՅԸ (ՎԱՐՈՒԹԱՆ)

«Հեթանոս երգեր», էջ 161

Երբ միջոցին մէջ տեղի տրւած չէր
Դեռ ոչնչութիւնն այս Տիեզերքին՝
Ես կարծեմ՝ Աստուած բան մը կ'որոնէր՝
Որ դարման ըլլայ տաղտուկի վերքին...

Երբ Անհունն այսպէս դատարկ գրտաւ Ան,
Իր մէջ ըզգաց խոր, դառնակոյտից ցաւ.
Եւ լուութեան վրայ ու Ոչնչութեան
Յուսահատութենէն սրտաբուխ լացաւ:
Վարն իր արցունքներն ուզածը տրւին
Կազմելով մէյմէկ աստղեր երկնքին: —
Եւ Բանաստեղծին նրման Աստուած ալ
Որպէս զի ստեղծէ, հարկ եղաւ նախ լալ:

զանգաղ. իր ասպարէզը արձակն է՝ քըն-
նական ու վիպական շունչով. մինչ վա-
րութեան նիւթն այնքան արուեստով կը
ներկայացնէ որ՝ կը մոռցնէ մեզ նմանու-
թիւնն ու հետեւողութիւնը: Նկարագիր-
ները դարձեալ յստակ են և խօսուն. մին
հաւատացեալ հոգի, միւսն հեթանոս:

Հ. ԵՂՈՒ ՓԷՅԻԿԵԱՆ

***
* * * * *
* * * * *
* * * * *
* * * * *
* * * * *
* * * * *
* * * * *
* * * * *
* * * * *

Արեւային դրութեան վերջին ուսումնասիրու-
թիւններն իսկ դեռ չէին լուծած աստղերու
զաղանիքը: Միայն վերջերս երեցան ինչ ինչ
մեկնութիւններ աստղային տիեզերքի մասին:

Աստղերու թիւը՝ մինչեւ 20րդ կարգ՝ շուրջ
37 միլիարի կը հասնի: Բայց աւելի հետաքրք-
րականը՝ տիեզերքի տարածութիւնն է, որուն
համար անհրաժեշտ է աստղերու հեռաւորու-
թիւնը չափել:

Դեռ 1900ին միայն 50 աստղի, իսկ այսօր
1500 աստղի հեռաւորութիւնը գտնուած է եւ
անկիւնաչափական հաշիւներով:

Kapteyn 1904ին գտաւ որ աստղերու մեծա-
մասնութիւնը երկու խմբական հոսանքներու կը
վերաբերի, որոնք Յարզգողի երկու հակադիր
ծայրերը կը զիմեն, և Արեւուն համեմատու-
թեամբ՝ 31 և 18 հազարամեղր երազութիւն ու-
նին երկվայրկեանի մէջ: Ասկից և ուրիշ մանրա-
մասնութիւններէ կարելի է տիեզերքի մերձաւոր
տարածութիւնը նշանակել:

Օր. համարելով որ ճրգ կարգի աստղ մը այն
հեռաւորութեան վրայ է որ 100 տարիէն մեզի
հասնի իր լոյսը, (լոյսի երազութիւն՝ 300,000
հզամղր. երկվրկ. մէջ) 11րդ կարգի աստղ մը
անկէ 10 անգամ աւելի հեռուն պիտի ըլլայ,
այսինքն 1000 տարիէն պիտի հասնի մեզի իր
լոյսը. 16րդ մը լոյսը՝ 10,000 տարիէն, 21րդ
մը՝ 100,000 տարիէն են: Բայց այս կէտին
ալ՝ դեռ շատ հեռու ենք տիեզերքի սահմանէն:

Աստղերու զանգուածն ու բացարձակ մեծու-
թիւնը կը չափուի աստղերու հեռաւորութեանց,
կրկնաստղերու և շողջողումի աստիճանին հա-
շիւներով: Ամէնէն մեծ աստղերու զանգուածը
Արեւու ծանրութեան տասն անգամէն աւելի չէ.
իսկ ամէնէն փոքրիկներուն ալ՝ ոչ նուազ քան
արեւուն կէս կշիռը:

Ներքին փայլի տեսակէտով կան որ Արեւէն
500,000 անգամ աւելի շողջողուն են, կան ալ
որ 50,000 անգամ աւելի նուաղ:

Ծառայի տեսակէտով շատ մեծ տարբերու-
թիւն կայ աստղերուն մէջ. Արեւէն 10 միլիոն
անգամ մեծ աստղեր կան, ինչպէս Պերսիկոզը.
և գաճաճներ՝ որոնց մէջ է մեր Արեւն ալ:

Աստղերու խտոշրիւնն ալ զանազան է: Սի-

րիոսի ընկեր գաճաճ աստղը կապարէն 3000
անգամ աւելի խտութիւն կամ թանձրութիւն
ունի. մինչ ամէնէն հսկայ աստղերը կրնան մին-
չեւ իսկ միլիոն անգամ նուազ թանձր ըլլալ
քան մեր օդը:

Արդի հիւլէական դրութիւնը կ'օգնէ աստղե-
րուն բացարձակ մեծութիւնը գտնելու. իսկ
բացարձակ և երեւութական մեծութեան ձեռքով
ալ կը գտնենք անոնց հեռաւորութիւնը:

Այլեւս կարելի է ըսել որ տիեզերական դրու-
թիւնը կազմուած է անթիւ և հսկայ աստղերէ՝
իրարմէ անհուն հեռաւորութեամբ. և անոնք կը
ներկայանան մեզի որպէս տարածուն աւտղեր,
զուլետեր կամ պարուշաճեւ միգամածներ: Մի-
գամածներու թիւը ներկայիս 2 միլիոն կը հա-
շուեն, և կը համարին որ անոնց ամէն մէկը
միլիարով աստղեր կը պարունակէ, որ մեզի
ամպի մը երեսօթը կու տայ հեռաւորութեան
պատճառով: Շատ հաւանական է որ մեր պա-
րունակը կամ զանգուածն ալ այս միգամած-
ներէն ըլլայ:

Հուսկ մինչ զանգուածի մը ներսը՝ աստղերու
միջին երազութիւնը 30 հզամղր. է երկվայր-
կեանի մը մէջ, անդին պարուշաճեւ միգամած-
ներունը 2000 հզամղր.ի կը հասնի: Ահա իրա-
կանութիւն մը որ մեր երեւակայութեան ամէնէն
յանդուզն խոյանքն ալ կը գլէ կ'անցնի:

Խօսելով արեւու զօրութեան վրայ (Չերմու-
թիւն, լոյս, եւն.), զանազան մեկնութիւններ
եղած են ցարդ անոր ծագումը բացատրելու:

Ոմանք նիւթին հետզհետէ պաղումէն, ուրիշ-
ներ արեւային զանգուածին կծկումէն, բայց
հաւանական մեկնութիւնը կ'ենթադրէ նիւթին՝
ուժի վերածումէն (Transformation de la ma-
tière en énergie): Այս մեկնութեամբ կ'ընդու-
նինք որ զանգուածը անփոփոխ տարր մը չէ.
ուժի կայունութեան օրէնքը հիմ կը դառնայ
երկրիս դրութեան, ուր նիւթը կը ներկայացնէ
այս ինչ չափով ուժի համագօրը: Եւ որպէս զի
ամբողջ արեւային զանգուածը ուժի վերածուի,
կը կարծուի թէ հազար միլիար տարի հարկա-
ւոր է: Եւ այդ վերջին պահն հասնելուն՝ մարդ-
կութիւնը պիտի ջնջուի ցուրտէն:

***